

DOI: 10.30840/2413-7065.1(70).2019.164690

КОВАЛЬ Юлія Степанівна

вчителька українознавства, української мови та літератури Глибоцької гімназії Глибоцької селищної ради Глибоцького району Чернівецької області (Звання – вчитель-методист)

Урок з українознавства для учнів 10 класу

Тема. «Вчать не розказуючи, а показуючи»: поведінка батьків як приклад для дітей

Мета: закріпити знання учнів про засоби виховання, акцентувати увагу на батьківському прикладі; сприяти розвитку добрих відносин і взаєморозумінню в сім'ях учнів; розвивати почуття відповідальності за свої дії стосовно членів родини; закласти в учнів бажання виявляти увагу й повагу до рідних, пізнавати звичаї та традиції свого роду та народу; виховувати в дітей почуття любові й поваги до своєї родини, сприяти розумінню необхідності міцних родинних зв'язків, важливості родинного єднання; розвивати самооцінку та самоаналіз вчинків, пізнавальну активність учнів, аналітичні здібності, вміння робити висновки; формувати морально-етичні принципи.

Форми: колективна, групова, індивідуальна.

Методи: частково-пошуковий, творчий.

Тип уроку: урок-роздум.

Міжпредметні зв'язки: українська література.

Обладнання: макет квітки, пелюстки; роздруковані завдання для роботи в групах, виставка літератури до теми, скринька, відеоролик «Батьківський приклад»; мультимедійний супровід.

Хід уроку

I. «Народознавча світлиця» (черговий учень повідомляє про державні та

народні свята, які відзначатимуться упродовж тижня)

II. Актуалізація життєвого досвіду

1. Слово вчителя. Людина з'являється на світ маленькою та безпомічною. Її підтримують її на плаву три кити: родина, громада та церква. На певному етапі життя кожен із цих китів займає домінуючу роль. Та все ж першість належить родині, недаремно М. Стельмахович назвав її «найгеніальнішим винаходом людства», а Ю. Рудченко – «першоджерелом людського духу». А чим для вас є сім'я?

2. Скласти асоціативний куц до слова «сім'я»

Спробуйте сформулювати свою думку 1-2 словами і записати їх у пелюстках нашої квітки (учні по черзі називають і власноруч заповнюють).

Варіанти відповідей: емоційний рай, любов, щастя, скорб, найбільша цінність, джерело знань і умінь, звичаї та традиції, приклад для наслідування, підтримка, взаєморозуміння, повага, турбота, допомога, фортеця, впевненість, добробут, життєва позиція.

3. Слово вчителя. Василь Сухомлинський вважав сім'ю «джерелом, водами якого живиться повноводна річка нашої держави», а народ твердить: міцна сім'я – міцна держава.

Саме в родині починалося формування особистості. І у цьому процесі брали участь усі члени родини: батьки, дідуся й бабусі, куми, братики і сестрички

(а сім'ї здебільшого були багатодітними, і це було загальноприйнятою нормою: «в доброго тата дітей повна хата»). І застосовували вони засоби народної педагогіки, особливість якої полягала в тому, що сам процес виховання був ніби завуальований, непомітний: батьки поважали особистість дитини і не тиснули на неї, навчали не примусово, а за допомогою любові та щирості.

III. Актуалізація опорних знань учнів

Бесіда:

– Які засоби виховання популярні в сучасних сім'ях?

IV. Мотивація навчальної діяльності

1. Проблемне питання:

– Які ж засоби мали б лежати в основі виховного процесу?

2. Соціологи презентують результати опитування, які оформлено у вигляді піраміди «Засоби виховання».

3. Повідомлення теми, мети і завдань уроку

V. Сприйняття й засвоєння учнями навчального матеріалу

1. Слово вчителя. Дитина – дзеркало життя своїх батьків. Як у краплині води відбивається сонце, так у дітях відбивається вся організація життя сім'ї, працьовитість, духовне багатство й моральна чистота матері і батька. Схильність до наслідування – невід'ємна риса людської природи, яка особливо сильною є у дітей дошкільного і молодшого шкільного віку. Малюки бездоказово, вбачаючи в батьках захист, опору, поважаючи їх досвід, знання, уміння, щиро прагнуть у всьому бути схожими на старших, наслідують їх поведінку, розмови, звички, не вникаючи в суть явищ. Маючи перед собою постійний взірець визначення

пріоритетів у суспільному житті, дитині легше робити власний вибір, адже вона знатиме, чого прагне.

2. Робота в групах (аргументовано довести чи спростувати подану тезу)

1 група. «Батьки не повинні мати два списки правил: один, за яким проповідувати, а інший – за яким діяти, один – для своїх дітей, а інший – для самих себе».

2 група. «Дитина навчиться поваги, навіть якщо батьки не поважають один одного».

3 група. «Про людей судять швидше по справах, ніж по словах. Так і діти звертають увагу не так на слова, як на дії».

4 група. «Коли хтось із батьків зробив помилку чи був неправий, варто попросити у дитини вибачення».

3. Слово вчителя.

Питання родини, сімейних цінностей, виховання майбутнього покоління порушуються й у художніх творах.

4. Літератори презентують результати дослідження «Батьківський приклад у художніх творах».

Довір'я, вірність, самопожертва, взаєморозуміння, бережливе ставлення один до одного є основою сім'ї Михайла і Соні (новела «Три зозулі з поклоном» Григора Тютюнника). Безперечно, Михайлове кохання, послане йому Всевишнім, – це юна сусідка Марфа. Але Михайло не зраджує ні дружини, ні сина. Михайло не йде до Марфи, навіть не думає про це; завдяки такій самопожертві виростає морально сильним його син. Софія, добре розуміючи почуття чоловіка, дає йому свободу, врешті, ніколи не докоряє і не ревнує його, більше того – навчає сина розуміти батька.

Сім'я, побудована на ненависті між подружжям, – це сім'я Гнідих (роман

«Місто» Валер'яна Підмогильного). Тамара Василівна боїться і зневажає свого чоловіка; він, відповідно, байдужий до дружини. Син, відчуваючи свою непотрібність, випадковість, виростає інфантильним, безпомічним, слабкодушним, навіть фізично немічним.

Славна родина Запорозців (**кіноповість «Україна в огні»** Олександра Довженка) має свої цінності: любов, повагу, взаємодопомогу, прагнення до прекрасного та нестримне бажання співати (символічна сцена: наприкінці твору, ставши коло поруйнованого печища спаленої хати, діти співають материну пісню «Ой піду я до роду гуляти»). Члени великої родини (п'ятеро синів і одна донька) люблять і один одного, і життя, і працю. Вони навчені батьками творити прекрасне. Так, наприклад, Олеся прекрасно співає, а вишивки її експонуються у найбільших музеях світу.

У новелі «Дитинство» **Юрія Яновського** створено образ прадіда Данила – мудрого, тактовного, культурного, поетичного чоловіка. Він щиро любить малого Данилка, однак не захищає від справедливого покарання матір'ю (у сцені прочитується єдність вимог у вихованні дитини дорослими). Прадід учить хлопчика витривалості, силі духу, поміркованості, оптимізму. І навчає насамперед власними вчинками, силою духу і бажанням будь-що бути перед онуком сильним та стійким (адже був вихователем онука).

Діти повинні гордитися членами своєї родини – їхньою поведінкою, вчинками, справами. Так, у **романі «Тигролови» Івана Багряного** Наталка з братом Грицем гордяться батьком – досвідченим і мудрим звіроловом, шанують матір – берегиню родини. Діти з вдячністю

сприймають науку батьків-патріотів і самі виростають патріотами України. Рідна мова, рідні звичаї і обряди органічно увійшли в життя молодих Сірків. Наталка, наприклад, не наслідуються одружитися без благословення батьків.

А чи став би такою талановитою людиною О. Довженко, коли б не його родина, яку з великою любов'ю зобразив у автобіографічній **кіноповісті «Зачарована Десна»**. З великим пафосом розповідає малий Сашко про свого батька: «... з нього можна було писати лицарів, богів, апостолів, великих учених чи сіячів – він годивсь на все». Батько вміє все робити; він дужий, тому так затишно хлопчиків з ним, тому ховається за надійну батькову спину, коли злякався сердитого вчителя. З великою любов'ю розповідає Сашко і про матір, яка найбільше любить саджати що-небудь у землю, щоб «проізростало», і радіє, «коли вилізає з землі всяка рослиночка». Гарне слово у творі знайдено і про діда Семена, який був «дуже схожий на Бога» і «любив гарну бесіду і добре слово, був добрим духом луку і риби, розмовляв з усім живим, що росло і рухалось навколо».

І навіть сім'я Омелька з **повісті «Кайдашева сім'я» Івана Нечуя-Левицького** має свої традиції. Хоч і сварливі, заздрісні, та все ж богобоязливі: щонеділі поспішають до церкви, дотримуються постів, будь-яку роботу розпочинають з молитви. Сини, як і батько, працюючі. Однак, спостерігаючи постійні напади матері та тягу до пляшки, сини поступово зневажають батька, починають копіювати поведінку матері. І лише Мелашка, дівчина з матеріально бідної, але морально багаті сім'ї, не може звикнути до крику, образ та обману, усіляко намагається будувати звичну для неї модель сім'ї.

5. Слово вчителя. Іноді батьки не надають значення певним подіям, особливо якщо діти малолітні, вважаючи, що вини все одно не пам'ятатимуть. Однак деякі дитячі спогади можуть хвилювати все життя.

Юний етнограф Коваль Ольга записала від Репчука Петра Олександровича, 1939 р. н., уродженця с. Корчівці, чимало оповідей. Одну з них пропонує вашій увазі. Зауважте, будь ласка, які моделі поведінки хлопчика є децю незвичними для вас?

«Пізня сповідь»

Мати моя з батьком пережили чимало біди: від тифу померла бабуся та двоє діточок, худобу забрали до колгоспу. Та вони жили спокійно, дякуючи Богові за те, що дає сили вистояти. Я був єдиною втіхою та розрадою. Дуже любив та поважав я своїх батьків. Через те й не посмів дізнатись відповідь на питання, що мучило мене не лише в дитинстві, але й у дорослому житті.

Та про все по порядку. Трапилось це навесні, мені виповнилось тоді 5 років. Батько пішли на роботу (працював сторожем у млині), а ми з мамою розтопили піч та вечеряли. Раптом почули, що за вікном щось дереться, стогне і ніби сквачить. Ми насторожились: собаки у нас не було. Мама подумали, що то, може, хтось козу (єдину нашу годувальницю) краде. Шум за вікном не вщухав. Мама кинулись шукати щось, чим би можна було захиститись. Вхопили камінь з бочки з квашеною капустою, я відчинив двері. Коли вийшли на двір, то завмерли від подиву: під вікном лежав чоловік у формі, він харчав, щось намагався сказати. Я глянув на свою маму – такою її ще ніколи не бачив: руки з каменем тряслися, а з очей лилися сльози! Вони якимсь чужим

голосом наказали мені йти до хати. Я швидко побіг до хати, та вуха, здавалося, залишив біля мами. Враз щось гупнуло – і страх загнав мене під стіл. Мама зайшли, на ній не було фартуха. Нічого не обговорюючи, ми вляглися спати.

Упродовж усього життя мене цікавило: що ж мама зробили, і в той же час я боявся дізнатися відповідь. З одного боку, розумів, що то був ворог нашого народу і мама не могла вчинити інакше, а з іншого – невже моя добра, ласкава матір – убивця...»

6. Бесіда за запитаннями:

– Які моделі поведінки в цій сім'ї є незвичними для вас? (*Смирненість батьків – дякують Богові за те, що дає сили вистояти. Хлопчик виконує наказ мами без заперечень чи зайвих запитань. Говорить про матір та батька у множині*)

– Як ви вважаєте, чому хлопчик не турбував маму зайвими запитаннями? (*Бо матір була для нього авторитетом, і хлопчик навіть подумати не міг, що вона зробила щось неправильно*)

– Дайте свою версію того, що відбулося в ту ніч.

7. Етнограф продовжує розповідь:

«Лише, коли мама помирили, я наважився запитати. Мама зітхнули так, ніби зняли з плечей здоровенну в'язку дров, і почали свою сповідь:

– Я тисячу разів хотіла розпочати цю розмову, але боялась. Що як ти забув, а я знову поверну тебе у той страх (*я довго не розмовляв після того випадку*). Якби знала, що так переживаєш, то одразу ж сказала б.

Коли тебе до хати відправила, кинула камінь до землі, щоб ти подумав, що я вбила (бо як хтось питатиме, то так і треба – це ж німецький солдат). А сама його до стодоли відтягла. Коли ти заснув,

пішла до нього: перев'язала (хтось встромив вила йому у плечі), нагодувала та дала одягу. Вивела у Поляни і показала, у який бік іти. Шинель і фартух від крові спалила. Я йому життя не давала, то й не маю права забирати: він же чийсь син, чоловік, а, може, й батько... Хай Бог вирішує!

Я й до того гордився своєю мамою, а тепер хотів взяти її на руки і нести всім селом, аби знали, яка у мене мудра мама!»

(Петро Олександрович – батько 13 дітей (6 з яких – прийомні), дідусь 38 онуків)

8. Проблемне питання:

– Чи завжди приклад рідних є позитивним?

(Учні висловлюють свою точку зору, аргументуючи та ілюструючи прикладами з життя)

9. Перегляд відеоролика «Батьківський приклад»

10. Вправа «Скринька часу»

Слово вчителя. Мабуть, нікому з вас не хочеться бути прототипом персонажів даного відеоролика. Та чомусь так влаштоване життя, що досить часто, дорослішаючи, люди втрачають здатність бачити світ дитячими очима.

Кудись зникають обіцянки, губляться мрії. А так хочеться, щоб усі ви стали найкращими батьками. Пропонуємо написати від імені своїх майбутніх дітей самим собі листи-прохання, своєрідні шпаргалки для вас – майбутніх батьків.

(Учні пишуть листи-прохання, за бажанням зачитують та складають у скриньку часу)

VI. Рефлексія

Технологія незакінчених речень

– На уроці для мене цікавим було...

– Найбільше мені сподобалося...

– Я іду з уроку із ...

– Я усвідомив, що...

VII. Підсумок уроку

1. Слово вчителя. Протягом багатьох століть український народ прагнув створити свою незалежну державу. І ось сьогодні, коли Україна – соборна держава, саме на плечі молодого покоління лягає відповідальність за її збереження та зміцнення. А розпочати варто з родини, з відродження сімейних цінностей. Нездарма на одному з символів нашої держави – тризубі – зображено триєдність життя. Це – батько, мати, дитя, які символізують силу, мудрість, любов. Адже тато – найдужчий, мати – наймудріша, а дитя – це плід любові.

2. Оцінювання

VIII. Домашнє завдання

1. Прочитати Молитву митрополита Андрея Шептицького за українську родину.

2. Робота в групах над проектами (високий рівень):

1 група – «Моделі поведінки матері як доньки»

2 група – «Моделі поведінки матері як дружини»

3 група – «Моделі поведінки матері як господині»

4 група – «Моделі поведінки батька як сина»

5 група – «Моделі поведінки батька як чоловіка»

6 група – «Моделі поведінки батька як господаря»

ЛІТЕРАТУРА

1. Гуменникова Т. Р. Українські національні традиції як засіб формування національної свідомості. *Початкова школа*. 1996. № 1. С. 38–40.

2. Жмундуляк Д. Д. Народознавство: 1–9 класи. Глибока, 1998. 108 с.
3. Лозко Г. С. Українське народознавство. Тернопіль: Мандрівець, 2011. 512 с.
4. Маковій Г. Затоптаний цвіт. Чернівці, 1993. 98 с.
5. Мінченко Т. А., Препелица Д. М. Українознавство. Українська культура. 8 клас. Чернівці, 2008. 328 с.
6. Мосіяшенко В. А. Українська етнопедогогіка: навч. посіб. Суми: ВТД «Університетська книга», 2005. 176 с.
7. Україна – моя держава (система уроків з українознавства у 8 класі). Науково-методичний посібник для вчителів / за заг. редакцією М. В. Цуркан. Чернівці, 2012.
8. Відеоролик «Батьківський приклад». URL: https://www.youtube.com/watch?v=TYSzz_DxSu0

DOI: 10.30840/2413-7065.1(70).2019.164696

ЧИФУРКО Ірина Євгенівна

вчителька українознавства, української мови та літератури Чернівецької загальноосвітньої школи I–III ступенів № 4 Чернівецької міської ради Чернівецької області (Звання – спеціаліст вищої категорії, вчитель-методист)

Урок з українознавства для учнів 11 класу

Тема. Українська мова як визначальний чинник державної безпеки. Українська мова – державна мова в українській державі, її повноцінне функціонування в усіх сферах життя, мережі Інтернет, ЗМІ

Мета: поглибити знання учнів про визначальні чинники державної безпеки, зокрема мову; розвинути вміння установлювати причинно-наслідкові зв'язки, послідовно висловлювати власні думки, обґрунтовувати міркування і робити висновки; формувати уміння використовувати інформаційні технології у дослідницькій діяльності, інтегрувати знання різних навчальних предметів; виховувати цілеспрямовану, ініціативну соціальну особистість з активною громадянською позицією.

Обладнання: мультимедійний комплекс, ноутбуки для груп, пам'ятки-алгоритми для учасників веб-квесту, картки для ролей із завданнями, картки оцінювання.

Форма проведення: короткотривалий веб-квест.

*Раби – це нація, котра не має Слова.
Тому й не зможе захистити себе.*

Оксана Пахльовська
*Нації вмирають не від інфаркту.
Спочатку їм відбирає мову.*

Ліна Костенко
*Скільки української мовної території,
стільки й української державності.*
Іван Заєць

Хід уроку

I. Організаційний момент (привітання, перевірка відсутніх)

1.1. Створення робочого настрою

Працює група «Дизайнери настрою», яка упродовж уроку на різних етапах допомагатиме підтримувати позитивний настрій.

Один із можливих прийомів – показ відеопригідки «Усе в твоїх руках».

II. Повідомлення теми, мети уроку. Ознайомлення з епіграфом